

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

**Agder behandling ungdom,
avdeling Furuly**

12. – 14. mars 2018

**Forebygging av tortur og annen grusom, umenneskelig
eller nedverdiggende behandling eller straff ved frihetsberøvelse**

SIVILOMBUDSMANNEN

Agder behandling ungdom, avdeling Furuly
Postboks 2233
3103 TØNSBERG

Vår referanse
2018/247

Deres referanse

Vår saksbehandler
Mette Jansen Wannerstedt

Dato
18.06.2018

Oversendelse av rapport etter besøk i mars 2018

Det vises til Sivilombudsmannens besøk til Agder behandling ungdom, avdeling Furuly 12. – 14. mars 2018.

Vedlagt følger rapport fra besøket. Vi ber om at den blir gjort tilgjengelig for ansatte, ungdom og andre som ønsker det.

Sivilombudsmannen ber om å bli orientert om oppfølging av rapportens anbefalinger innen 17. september 2018.

Institusjonen bes utformer sitt svar slik at det kan offentliggjøres. Dersom svaret inneholder opplysninger som ikke kan gjøres offentlig, bes det om at opplyses om dette og sendes en sladdet versjon som kan offentliggjøres. Det bes om hjemmel for å unnta at opplysningene oppgis. Med mindre annet er opplyst, vil det bli lagt til grunn at svarene kan offentliggjøres i sin helhet.

Aage Thor Falkanger
sivilombudsmann

Helga Fastrup Ervik
kontorsjef

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Barne- og likestillingsdepartementet
Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
Bufetat region sør

SIVILOMBUDSMANNEN

BESØKSRAPPORT

Agder behandling ungdom, avdeling Furuly

12. – 14. mars 2018

Innholdsfortegnelse

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat.....	3
2 Tortur og umenneskelig behandling	4
3 Sammendrag	5
3.1 Anbefalinger.....	6
4 Barns rettigheter når de er fratatt friheten.....	7
5 Gjennomføring av besøket	9
6 Funn og anbefalinger	10
6.1 Om Furuly.....	10
6.2 Endringer i avdelingen	10
6.3 Fysiske forhold	11
6.4 Tvang på institusjon	12
6.4.1 Bruk av tvang etter føringer fra andre myndighetsaktører	12
6.4.2 Opplevd tvang.....	13
6.4.3 Gjennomgang av bagasje	14
6.4.4 Begrensning i 2. etasje	14
6.4.5 PC/nettbrett og internett.....	16
6.4.6 Kroppsvisitasjon	17
6.5 Forebygging av tvang	19
6.6 Rett til å bli hørt og til å delta	20
6.7 Skole/dagtilbud	22
6.8 Trygg på jobb	23

1 Om Sivilombudsmannens forebyggingsmandat

Som følge av Norges tilslutning til tilleggsprotokollen til FNs torturkonvensjon i 2013, ble Sivilombudsmannen gitt et eget mandat for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.¹ Det er opprettet en egen forebyggingsenhet ved Sivilombudsmannens kontor for å utføre mandatet.

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet foretar regelmessige besøk til steder der mennesker er fratatt friheten, for eksempel fengsler, politiarrester, psykisk helseverninstitusjoner og barnevernsinstitusjoner. Besøkene kan skje med eller uten forhåndsvarsel.

Sivilombudsmannen har adgang til alle steder for frihetsberøvelse og til å føre private samtaler med personer som er fratatt friheten. Videre har Sivilombudsmannen tilgang til alle nødvendige opplysninger av betydning for forholdene under frihetsberøvelse.

Risiko for tortur eller umenneskelig behandling påvirkes av faktorer som rettslige og institusjonelle rammer, fysiske forhold, opplæring, ressurser, ledelse og institusjonskultur.² Effektivt forebyggingsarbeid krever derfor en bred tilnærming som ikke utelukkende fokuserer på om situasjonen er i overensstemmelse med norsk lov.

Ombudsmannens vurderinger av forhold som utgjør risiko for tortur og umenneskelig behandling skjer på bakgrunn av et bredt kildegrunnlag. Under besøkene undersøker ombudsmannen forholdene på stedet gjennom egne observasjoner, samtaler og gjennomgang av dokumentasjon. Private samtaler med de som er fratatt friheten er en særlig viktig informasjonskilde, fordi de har førstehånds kunnskap om forholdene på stedet. De befinner seg i en utsatt situasjon og har et særlig krav på beskyttelse. Det gjennomføres også samtaler med ansatte, ledelse og andre relevante parter. Videre innhentes dokumentasjon for å belyse forholdene på stedet, som lokale retningslinjer, tvangsvedtak, logger og helsedokumentasjon.

Etter hvert besøk utarbeides det en rapport med funn og anbefalinger for å forebygge tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Besøksrapportene publiseres på Sivilombudsmannens nettside og stedene gis en frist for å orientere ombudsmannen om sin oppfølging av anbefalingene. Disse brevene publiseres også.

I arbeidet med å ivareta forebyggingsmandatet har Sivilombudsmannen også utstrakt dialog med nasjonale myndigheter, forvaltningens tilsynsorganer, sivilt samfunn og internasjonale menneskerettighetsorganer

¹ Sivilombudsmannsloven § 3 a.

² Se FNs underkomité for forebygging (SPT), The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 30. Desember 2010 CAT/OP/12/6.

2 Tortur og umenneskelig behandling

Forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff er slått fast i en rekke internasjonale konvensjoner som er bindende for Norge.

Sentralt står FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (torturkonvensjonen), som ble vedtatt i 1984. I tillegg er det samme forbudet nedfelt i blant annet FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (artikkel 7), FNs barnekonvensjon (artikkel 37), FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (artikkel 15) og den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 3). Norge har sluttet seg til alle disse konvensjonene.

Mennesker som er fratatt friheten er mer sårbare for brudd på forbudet mot tortur og umenneskelig behandling. Dette er bakgrunnen for at en tilleggsprotokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff ble vedtatt av FN i 2002. Norge sluttet seg til tilleggsprotokollen i 2013.

3 Sammendrag

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Agder behandling ungdom, avdeling Furuly i mars 2018. Furuly ligger i Mandal og er en av tre avdelinger ved Agder behandling ungdom. Agder behandling ungdom er en statlig institusjon og eies av Bufetat region sør.

Furuly har tre plasser og tar blant annet imot ungdom som er plassert uten eget samtykke.

På bakgrunn av få plasseringer det siste året, og mange nye eller nylig reviderte rutiner og prosedyrer har sivilombudsmannen begrenset grunnlag for å vurdere stedets praksis. Denne rapporten går derfor i mindre grad gjennom enkelte områder som har vært undersøkt under tidligere besøk til barneverninstitusjoner.

Ledelsen og de ansatte ved Furuly hadde opplevde å være i en situasjon der de måtte iverksette tvang etter påtrykk fra politiet. Det kom også frem at barneverntjenesten og avdeling for barn og unges psykiske helse (ABUP) hadde forventninger til institusjonen om å fatte vedtak om omfattende begrensinger. Stedet selv opplevde at de ikke hadde noe valg, og det ble fra Fylkesmannen påpekt at det ble gitt begrensinger ut over det som er tillatt etter rettighetsforskriften.

Barn og unge har i likhet med voksne rett til ikke å utsettes for vilkårlig frihetsberøvelse. Politiet eller andre kan ikke instruere en barnevernsinstitusjon om å utøve tvang utover de grensene rettighetsforskriften setter. Bruk av tvang på bakgrunn av føring eller press fra politiet eller andre aktører innebærer en høy risiko for at ungdom utsettes for vilkårlig frihetsberøvelse i strid med grunnleggende rettsprinsipper nedfelt i menneskerettighetene.

Ved ankomst gikk de ansatte gjennom bagasjen til sammen med ungdommen, blant annet for å se hva ungdommen kunne trenge av klær og utstyr. Det kom imidlertid frem at de ansatte også kunne se etter våpen eller rusmidler, og at det skulle skrives om ransaking dersom ungdommen motsatte seg gjennomgangen. Sivilombudsmannen understreker at dersom det skal gjennomføres en ransaking, skal det tas en avgjørelse i forkant av gjennomføringen, dette skal formidles til ungdommen som skal få velge å være tilstede, og det skal føres tvangsprotokoll.

På besøkstidspunktet hadde Furuly en omfangsrik prosedyrehåndbok. Det kom frem at det fra høsten 2015 var blitt jobbet mye med å få på plass rutiner og prosedyrer. I perioden mai 2017 til februar 2018 ble det jobbet videre med utvikling av rutiner og behandling. Furuly hadde rutiner for begrensing av bevegelsesfriheten i en leilighet i avdelingens andre etasje som syntes å legge til rette for en mer omfattende bruk av tvang enn det ledelsen og ansatte sa de vurderte som hensiktsmessig. Videre gav rutinene ingen beskrivelse av hvordan Furuly ville sikre at en evt. begrensing ville bli gjennomført på en slik måte at ungdommen ikke isoleres fra resten av beboergruppen. De hadde også elementer ved seg som ombudsmannen påpeker at kan bidra til utrygghet, maktesløshet og en forsterking av opplevelsen av tvang.

Sivilombudsmannen understreker viktigheten av at rutiner og prosedyrer legger opp til en praksis som ivaretar barnas rett til forsvarlig omsorg og behandling, og sikrer deres rettigheter. Videre er det avgjørende at både ledelsen og ansatte er godt kjent med rutinene og har en omforent forståelse av hvordan de skal jobbe, og at alle har kunnskap og kompetanse til å gjennomføre den behandlingen stedet skal tilby.

Det kunne ta tid før ungdom på Furuly fikk på plass et skoletilbud, blant annet på grunn av det institusjonen opplevde som treghet og motvilje fra lokale skoler til å ta imot ungdom fra Furuly. Utdanning er grunnleggende for all utvikling, Sivilombudsmannen understreker viktigheten av at barn og unge med rett til skolegang får tilbud om dette uten unødig opphold.

3.1 Anbefalinger

Bruk av tvang etter føringer fra andre myndighetsaktører

- Institusjonen og Bufetat bør sikre at det aldri utøves tvang utover de grensene institusjonen finner faglig forsvarlig og rettighetsforskriften setter.

Gjennomgang av bagasje

- Institusjonen bør sikre at ungdommenes rettsikkerhet og privatliv ivaretas, og at ungdommenes eiendeler aldri ransakes uten at det er fattet lovlig vedtak om dette.

Begrensninger i 2. etasje

- Institusjonen bør sikre at rutiner og praksis knyttet til begrensninger i bevegelsesfriheten fullt ut er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Institusjonen bør sikre at begrensninger i bevegelsesfriheten ikke gjennomføres på en slik måte at ungdommene isoleres.

Forebygging av tvang

- Institusjonen bør sikre at viktig informasjon som kan bidra til forebygging av tvang systematiseres og gjøres tilgjengelig for alle ansatte.

Skole og dagtilbud

- Furuly bør, sammen med ansvarlige etater, sikre at barn og ungdom med rett til skolegang uten unødig opphold får tilbud om dette.

4 Barns rettigheter når de er fratatt friheten

Frihetsberøvelse er et alvorlig inngrep og krever i henhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 5 hjemmel i nasjonal lov. Konvensjonen tillater frihetsberøvelse av barn i enkelte tilfeller, og plassering i barnevernsinstitusjoner uten samtykke regnes både etter internasjonal og norsk rett som dette.³

FNs Spesialrapportør mot tortur understreker i sin rapport fra 2015 at barn og unge som er frihetsberøvet, er spesielt sårbare når det gjelder menneskerettighetsbrudd, og at de derfor har krav på sterkere beskyttelse enn voksne.⁴ Dette er også årsaken til at FNs barnekonvensjon slår fast følgende:

«Ethvert barn som er berøvet friheten, skal behandles med menneskelighet og med respekt for menneskets iboende verdighet og på en måte som tar hensyn til barnets behov i forhold til dets alder.»⁵

Barn er i tillegg beskyttet av de generelle konvensjonsforpliktelsene Norge er bundet av, inkludert beskyttelse mot å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff i henhold til FNs torturkonvensjon. Barnekonvensjonens artikkel 37 slår også fast at statene skal sikre at ingen barn skal utsettes for tortur eller umenneskelig behandling.⁶

Flere internasjonale organer, deriblant menneskerettighetskomiteen og Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, har påpekt behovet for at alle stater beskytter barns personlige frihet og rettigheter spesielt.⁷ FNs har også utviklet egne regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene).⁸

Når det gjelder barnevernssektoren sier artikkel 20 i barnekonvensjonen at barn og unge som er under offentlig omsorg, har rett til særlig beskyttelse og bistand fra staten.

Barnevernloven regulerer barns særlige rettigheter i barnevernet.⁹ Lovens formål er å sikre barn god omsorg og trygge oppvekstvilkår. Barnevernloven gjelder for alle under 18 år, i noen tilfeller opp til 23 år. Prinsippet om barnets beste er tatt direkte inn i barnevernloven og skal være førende for alt barnevernet gjør. Prinsippet om barnets rett til å bli hørt er også tatt inn i loven og skal gjennomføres i alle barnevernets avgjørelser, også på institusjoner.¹⁰

Adgang til å plassere barn og ungdom på institusjon uten eget samtykke følger av barnevernloven § 4-24. Lovens krav er at barnet må ha vist «alvorlige atferdsvansker» ved alvorlig eller gjentatt kriminalitet, ved vedvarende misbruk av rusmidler eller på annen måte. I tilfeller der dette kravet er

³ NOU 2016: 16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, side 167.

⁴ Rapport fra FNs spesialrapportør Juan Mendez. A/HRC/28/68, 5. mars 2015, s 4.

⁵ FNs konvensjon om barnets rettigheter av 20. november 1989 (Barnekonvensjonen), artikkel 37 c.

⁶ Barnekonvensjonen, artikkel 37 a.

⁷ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 17, avsnitt 1 og nr. 35, avsnitt 62. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD), *Z and Others v. United Kingdom*, avsnitt 74-75.

⁸ FNs regler for beskyttelse av mindreårige som er fratatt friheten (Havanareglene). Havanareglene inneholder regler om blant annet innkomst, fysiske forhold, aktivitetstilbud, personell, helsetilbudet, kontakt med omverdenen, bruk av tvang og klagemuligheter.

⁹ Ny barnevernslov er under utarbeidelse, NOU 2016: 16 *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. I kapittel 4 drøftes barnevern og menneskerettighetene.

¹⁰ Barnevernloven §§ 4-1, 6-3.

oppfylt, kan det fattes tvangsvedtak etter § 4-24 for ungdom mellom 12 og 18 år. § 4-25 annet ledd gir adgang til midlertidig vedtak om plassering uten eget samtykke.

Dersom barn med alvorlige atferdsvansker har fylt 15 år og samtykker kan barnet plasseres i institusjon etter § 4-26. Er barnet ikke fylt 15 år, må også de som har foreldreansvaret samtykke dersom en plassering skal kunne skje etter § 4-26. Selv om barnet er på institusjonen frivillig, kan barnet holdes tilbake i institusjonen i opptil tre uker etter at barnet uttrykkelig har trukket tilbake sitt samtykke.

Når barn plasseres på en institusjon, legger dette begrensinger på barnets personlige frihet og selvbestemmelsesrett, og det åpner for muligheten til å ilegge restriksjoner i bevegelsesfrihet og inngrep i deres personlige integritet. Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og regulert gjennom lov eller forskrift.

Barnevernloven er presisert gjennom Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (rettighetsforskriften). Forskriften regulerer blant annet institusjonenes adgang til å benytte ulike former for tvang og integritetskrenkende tiltak, og gir rettsikkerhetsgarantier gjennom regler om saksbehandling og klageadgang.

5 Gjennomføring av besøket

Sivilombudsmannens forebyggingsenhet besøkte Agder behandling ungdom, avdeling Furuly 12. – 14. mars 2018. Institusjonen ble i slutten av januar 2018 informert om at et besøk ville finne sted i perioden mars – mai 2018. Datoene for besøket ble ikke oppgitt.

I forkant av besøket ba forebyggingsenheten om å få tilsendt informasjon og dokumentasjon fra institusjonen. Det ble også innhentet dokumentasjon under besøket.

Forebyggingsenheten hadde et telefonmøte med Fylkesmannen i forkant av besøket.

Under besøket ble det gjennomført en befaringsgang av institusjonen, gjennomgang av dokumenter, og samtaler med ungdom, miljøpersonell, og ledelse.

Følgende personer deltok under besøket:

- Helga Fastrup Ervik (kontorsjef, jurist)
- Mette Jansen Wannerstedt (seniorrådgiver, sosiolog)
- Caroline Klæth Eriksen (rådgiver, samfunnsviter)
- Jannicke Godø (seniorrådgiver, psykolog)

I forkant av besøket ble ombudsmannen kjent med at Furuly ikke hadde hatt ungdom plassert i beboeravdelingen i perioden mai 2017 til februar 2018. Stedet hadde også hatt to lederskifter i perioden 2015 til 2017.

På bakgrunn av få plasseringer det siste året, og mange nye eller nylig reviderte rutiner og prosedyrer hadde sivilombudsmannen begrenset grunnlag for å vurdere stedets praksis. Denne rapporten går derfor i mindre grad gjennom enkelte områder som har vært undersøkt under tidligere besøk til barneverninstitusjoner.

6 Funn og anbefalinger

6.1 Om Furuly

Furuly ligger i Mandal og er en av tre avdelinger ved Agder behandling ungdom. Agder behandling ungdom er en statlig institusjon og eies av Bufetat region sør. Furuly har tre plasser og tar imot ungdom i alderen 13 til 18 år med «alvorlige adferdsvansker, med høy risiko for videre utvikling og problematferd»¹¹. Det er en langtidsavdeling der ungdommene kan være inntil et år. Målet er at ungdommene skal jobbe med egen endring og utvikling. Institusjonene skal legge til rette for ulike øvingsarenaer og bidra til målrettet og helhetlig behandling ut i fra ungdommens og nettverkets ressurser. Furuly behandler ikke ungdom med alvorlige psykiske problemer eller rus som hovedproblematikk.¹²

Furuly hadde under besøket en turnus som var en kombinasjon av langturnus, todelt turnus og nattevaktturnus. De hadde en våken nattevakt og en hvilende. Den ansatte som gikk i langturnus fungerte som hvilende nattevakt.

I følge institusjonsplanen hadde ti av 17 ansatte barnevernsfaglig, sosialfaglig eller annen relevant høyere utdanning.

6.2 Endringer i avdelingen

Fylkesmannens fremla i flere av sine tilsynsrapporter fra 2015 en rekke kritiske punkter til Furuly. I en systemrevisjon gjennomført i september 2015 konkluderte fylkesmannen med et avvik:

institusjonene sikrer ikke at ungdommene til enhver tid får forsvarlig omsorg og behandling. Avviket bygget på en rekke funn knyttet til blant annet bruk av tvang, føring av protokoller, manglende kvalitetssikring, manglende rutiner for opplæring, manglende etterfølgelse av egne rutiner, manglende kunnskap om og gjennomføring av behandling, manglende aktivitetstilbud mv.

Det kom frem at det fra høsten 2015 var blitt jobbet mye med å få på plass rutiner og prosedyrer. I perioden mai 2017 til februar 2018 ble det jobbet videre med utvikling av rutiner og behandling. Dette ble blant annet gjort i samarbeid med leder av et av Multisystemisk terapi (MST) teamene som er tilknyttet Agder behandling ungdom. Av Fylkesmannens tilsynsrapporter fra 2016 kom det frem at institusjonen jobbet med å «lukke avvik» etter systemrevisjonen. På besøkstidspunktet hadde Furuly en omfangsrik prosedyrehåndbok.

Sivilombudsmannen understreker viktigheten av at nye rutiner og prosedyrer legger opp til en praksis som ivaretar barnas rett til forsvarlig omsorg og behandling, og som sikrer deres rettigheter. Videre er det avgjørende at både ledelsen og ansatte er godt kjent med rutinene og har en omforent forståelse av hvordan de skal jobbe, og at alle har kunnskap og kompetanse til å gjennomføre den behandlingen stedet skal tilby. Dette gjelder både nyansatte og de som har jobbet på institusjon over tid. Furuly hadde hatt to lederskifter i perioden 2015 til 2017, og seks av de ansatte ved avdelingen ble ansatt i 2016 og 2017. Nåværende leder ble ansatt 16. januar 2017.

¹¹ Institusjonsplan for Agder behandling ungdom (ABU), Furuly, side 9.

¹² Institusjonsplan for Agder behandling ungdom (ABU), Furuly, side 9.

6.3 Fysiske forhold

God utforming av de fysiske omgivelsene på en institusjon er et viktig forebyggende tiltak. Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) har blant annet understreket viktigheten av en positivt og personlig atmosfære på steder der mindreårige er fratatt friheten:

«In addition to being of an adequate size, well-lit and ventilated, juveniles' sleeping and living areas should be properly furnished, well-decorated and offer appropriate visual stimuli. Unless there are compelling security reasons to the contrary, juveniles should be allowed to keep a reasonable quantity of personal items. »¹³

En barnevernsinstitusjon bør som et minimum leve opp til denne standarden. Rommene og fellesarealene på Furuly fremstod som hyggelige og godt vedlikeholdt. Avdelingen hadde spisestue, stue, tv-rom, kjøkken, entre, vaktrom, nattevaktrom, og ungdomsrom. De hadde også et musikk/filmrom.

Øverste etasje bestod av en skrivestue for ansatte, rom/toalett for urinprøvetaking og en avlåst leilighet. Leiligheten bestod av bad, soverom, oppholdsrom, kjøkken og vaktrom. Leiligheten var sparsomt innredet, og var ikke i bruk på besøkstidspunktet (se kapittel 6.4.4 *Begrensninger i 2. etasje*). Deler av andre etasje var under oppussing, mens resten av avdelingen var blitt pusset opp i perioden 2015 – 2017.

Avdelingen hadde en intern treningshybel og en adskilt del til administrasjonen.

¹³ Extract from the 24th General Report of the CPT, 2015, CPT/Inf. (2015)1-part, avsnitt 104.

6.4 Tvang på institusjon

Utgangspunktet for alle barnevernsinstitusjoner er at det ikke er lov til å bruke makt og tvang overfor barna. Lov og forskrift åpner likevel for bruk av tvang i spesielle situasjoner.¹⁴ Rettighetsforskriften bestemmer hva slags tvang som kan være tillatt, men slår også fast at tvang ikke kan brukes i større grad enn nødvendig, og at andre fremgangsmåter skal være prøvd først.¹⁵ I en vurdering av hvorvidt tvang skal benyttes må alle grunnleggende rettslige prinsipper inngå; prinsippet om barnets beste, herunder retten til å bli hørt, og forholdsmessighetsprinsippet, herunder formålsprinsippet og minste inngreps prinsipp.¹⁶ Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) har også påpekt at institusjonspersonale ikke har større rett til å bruke makt eller tvang overfor barn enn det foreldre har, og at siden de utøver omsorgen på vegne av det offentlige må det kunne stilles strengere krav til deres opptreden.¹⁷

Bruk av tvang utgjør en risiko for nedverdiggende og umenneskelig behandling. FNs spesialrapportør mot tortur understreker i en rapport fra 2015 at umenneskelig og nedverdiggende behandling av barn og unge også kan forekomme i situasjoner der inngrepet i barnets liv nettopp er ment å forhindre dette. Både nasjonal og internasjonal forskning viser at barn på institusjon opplever at det brukes for mye tvang.

Det var på besøkstidspunktet ikke tatt noen tvangsvedtak ved Furuly siden begynnelsen av 2017. På bakgrunn av lite datagrunnlag tas det i denne rapporten ikke stilling til i hvor stor grad det brukes tvang på Furuly eller til kvaliteten på tvangsprotokoller.

Stedet hadde rutiner som tar for seg bruk av ulike typer tvang og rutiner for føring av tvangsprotokoll.¹⁸

6.4.1 Bruk av tvang etter føringer fra andre myndighetsaktører

Når barn og unge plasseres på en institusjon, legges det i utgangspunktet begrensninger på deres personlige frihet og selvbestemmelsesrett. Dette er friheter og rettigheter som er beskyttet av menneskerettighetene og som bare kan begrenses dersom inngrepet er nødvendig, proporsjonalt og regulert gjennom lov eller forskrift.

Det er institusjonen og dens ledelse, som har ansvar for at beboernes rettsikkerhet og integritet blir ivaretatt.¹⁹ Furuly eies av Bufetat region sør, som har det overordnede ansvaret for driften av institusjonen, og ivaretagelsen rettsikkerheten til ungdommene som bor der og de ansattes trygghet.

¹⁴ Ref. Barnevernloven § 5-9 og rettighetsforskriften § 13.

¹⁵ Bestemmelsene er videre presisert ved Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

¹⁶ Bufdir 2015-11-17. 53572-3/2015: Forespørsel om tolkning av forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjoner § 9.

<https://www.bufdir.no/Bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gBUFDIRz2D2015z2E11z2E17>

¹⁷ Barne- og familiedepartementet (2005): Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjoner – presiseringer av regelverket.

¹⁸ Adgang til å bevege seg fritt, Beslag av rusmidler og farlige gjenstander, Besøk i institusjonen, Begrensning i 2. etasje, Kroppsvisitasjon, PC/ nettbrett og internett, Postkontroll, Ransaking av ungdoms rom og eiendeler, Telefonbruk på institusjonen, Tvang i akutte faresituasjoner, Urinprøve/rusmiddeltesting

¹⁹ Rettighetsforskriften § 1.

Under besøket kom det frem at ledelsen og de ansatte ved Furuly hadde opplevde å være i en situasjon der de måtte iverksette tvang etter påtrykk fra politiet. Det kom også frem at barneverntjenesten hadde forventninger til institusjonen om å fatte vedtak om omfattende begrensinger. Fra institusjonens side ble det gitt uttrykk for at de i denne situasjonen ikke opplevde å ha noe valg, og at de på bakgrunn av alle begrensningene de var forventet å gjennomføre var fratatt muligheten til å gi de tilbudene og den behandlingen de skulle. Det kom også frem at de ansatte ved institusjonen i utgangspunktet ikke opplevde at avdelingen hadde kunnskap, kompetanse og et behandlingsopplegg som kunne ivareta ungdommen som da var plassert hos dem.

Fylkesmannen hadde i samme periode også tydelig gitt uttrykk for at det ble gitt begrensinger ut over det som er tillatt etter rettighetsforskriften, og understreket at opphold i institusjon må skje innenfor rammene av rettighetsforskriften, hvis ikke må den det gjelder plasseres i en annen institusjon enn en barneverninstitusjon.²⁰

Det gjøres tydelig i lovforarbeidene til barnevernloven at det ikke er barnevernets oppgave å verne samfunnet mot lovbrøyttere.²¹ En barnevernsinstitusjon kan utelukkende utøve tvang innenfor de grensene barnevernloven og rettighetsforskriften setter. Barn og unge har i likhet med voksne rett til ikke å utsettes for vilkårlig frihetsberøvelse.²² Politiet eller andre kan ikke instruere en barnevernsinstitusjon til å utøve tvang utover de grensene rettighetsforskriften setter. Bruk av tvang på bakgrunn av føring eller press fra politiet eller andre aktører innebærer en høy risiko for at ungdom utsettes for vilkårlig frihetsberøvelse i strid med grunnleggende rettsprinsipper nedfelt i menneskerettighetene.²³

Anbefaling

- Institusjonen og Bufetat bør sikre at det aldri utøves tvang utover de grensene institusjonen finner faglig forsvarlig og rettighetsforskriften setter.

6.4.2 Opplevd tvang

Ledelsen og de ansatte på Furuly oppgav at de ønsket å være sammen med ungdommene, dra på aktiviteter med dem og bli kjent med dem, men at dette ikke betød at ungdommen skulle ha voksenfølge eller ikke kunne gå ut på egenhånd. Det var imidlertid uklart om dette ble godt nok kommunisert til ungdommene.

Sivilombudsmannen vil her understreke viktigheten av at det alltid er tydelig for ungdommene og de ansatte hvilke rettigheter ungdommen har, og at han/hun ikke opplever seg begrenset eller utsatt for tvang når det ikke er fattet et tvangsvedtak.

²⁰ Referat fra samarbeidsmøte 11. november 2016.

²¹ Ot.prp.nr. 44 (1992-1994): *Om lov om Barneverntjenester*. Kapittel 4 Særlige tiltak.

²² Ref. FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art 9.1 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art 5.

²³ FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, art 9.1 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art 5

6.4.3 Gjennomgang av bagasje

Det kom frem under besøket at de ansatte ved innflytting gikk gjennom ungdommens bagasje sammen med ungdommen. Dette ble blant annet gjort for å se hva ungdommen hadde med seg av klær og utstyr, om noe må handles inn. Det imidlertid også frem at de ansatte kunne se etter rusmidler eller våpen i forbindelse med denne gjennomgangen, og at de skulle skrive vedtak om ransaking dersom ungdommen protesterte på gjennomgangen.

Barnekonvensjonen understreker at ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv.²⁴ Institusjonens leder eller den som har fullmakt, kan ved inntak eller under oppholdet bestemme at det skal foretas en ransaking av beboers rom eller eiendeler dersom det foreligger begrunnet mistanke.²⁵ Ransaking er et inngrep som skal begrunnes individuelt og konkret. En avgjørelse om ransaking regnes som et enkeltvedtak etter forvaltningsloven som skal protokollføres og forelegges tilsynsmyndighetene.²⁶ Institusjonen kan ikke inngå avtaler med ungdommen som svekker de rettigheten han/hun har etter rettighetsforskriften.

Sivilombudsmannen understreker at dersom det skal gjennomføres en ransaking, skal det tas en avgjørelse i forkant av gjennomføringen, dette skal formidles til ungdommen som skal få velge å være tilstede, og det skal føres tvangsprotokoll.²⁷ Dersom det ikke er snakk om en ransaking bør det kun være et tilbud til ungdommen om å pakke ut sammen, og en tydelig beskjed om at dette er frivillig.

Anbefaling

- Institusjonen bør sikre at ungdommenes rettsikkerhet og privatliv ivaretas, og at ungdommenes eiendeler aldri ransakes uten at det er fattet lovlig vedtak om dette.

6.4.4 Begrensning i 2. etasje

Ungdom som er plassert på en barneverninstitusjon mot sitt eget samtykke, har allerede fått sin bevegelsesfrihet og selvbestemmelse begrenset. En ytterligere begrensning i bevegelsesfriheten innenfor eller utenfor institusjonen er derfor et inngrep i retten til privatliv etter den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 8. Begrensningen kan derfor kun skje med hjemmel i lov og må være nødvendig og forholdsmessig i hvert enkelt tilfelle. I tilfeller der en persons autonomi allerede er begrenset, ser Den europeiske menneskerettsdomstolen strengt på tiltak som ytterligere begrenser autonomien.²⁸

Furuly hadde en leilighet i beboerdelens andre etasje som ifølge institusjonsplanen kan brukes som «en åpen separat avdeling eller med låst dør, dersom det er behov for et individuelt behandlingstiltak i en avgrenset periode etter rettighetsforskriftens § 22». Institusjonen hadde egne

²⁴ Barnekonvensjonen artikkel 16.

²⁵ Rettighetsforskriften § 17.

²⁶ Rettighetsforskriften § 26.

²⁷ Rettighetsforskriften §§ 16 og 26.

²⁸ Munjaz mot Storbritannia, klagenr. 2913/06, 17. juli 2012, avsnitt 80: «...when a person's personal autonomy is already restricted, greater scrutiny [will] be given to measures which remove the little personal autonomy that is left. »

rutiner utarbeidet i 2015 knyttet til *begrensinger i 2. etasje*, denne rutinen hadde en rekke vedlegg som tok for seg planlegging, gjennomføring og avslutning av begrensingen:

- Når bruk av 2. etasje besluttet iverksatt
- Klargjøring av 2. etasje
- Forslag til samtaler
- Forslag til samtaler ved rømming
- Forslag til samtaler ungdom og ansatt
- Dagstruktur/rutiner i 2. etasje
- Fokusplan
- Sjekkliste ved avslutning av begrensning

Det fremgikk ikke av rutinebeskrivelsene eller institusjonsplanene hva et «individuell behandlingstiltak» kunne innebære. Av institusjonsplanen fremgikk imidlertid at leiligheten var egnet til «å begrense ungdommer fra negative påvirkninger eller uønskede handlinger.»

Furuly hadde utarbeidet maler for forslag til samtaler som vedlegg til hovedrutinene; en for vold/trusler om vold, en for rømming og en knyttet til rus. I forslag til samtale knyttet til rømming fremgikk det at:

«Begrensingen er ferdig når en har kommet helt gjennom alle momenter som er viktige. Dette vil normalt ta fra 1-3 virkedager. Forbered gjerne ungdommen på at det vil ta lang tid og at det vil kunne innebære overnatting en eller flere netter i 2. etasje, men at det ikke fins en fasit på lengden. Vi er ferdige når vi har kommet til bunns i alle forhold vedrørende rømmingen. Gjør det klart at det er vi voksne som avgjør når vi har funnet ut nok. Det innebærer at ungdommens samarbeidsvillighet vil være avgjørende på lengden av skjermingen.»

Retningslinjene til rettighetsforskriften legger til grunn at «et godt institusjonsmiljø er preget av forutsigbarhet og trygghet for de som bor der».²⁹ Ombudsmannen påpeker at når ungdom tas ut av avdelingen, bort fra fellesskapet, uten å vite hvor lenge eller hva de voksne mener er «nok», kan dette bidra til utrygghet, maktesløshet og å forsterket opplevelsen av tvang. Det å begrense ungdommene i en egen del av institusjonen for å gjennomføre en samtale fremstår som et uproporsjonalt inngripende tiltak.

Det kom frem under besøket at ungdom tidligere var blitt begrenset i 2. etasje i lange perioder, men at dette var en praksis institusjonen hadde gått bort fra. Det ble oppgitt at leiligheten var ikke var blitt brukt siden 2015. Fylkesmannen stilte i tilsynsrapport i 2015 spørsmål ved begrunnelse og kvalitetssikring av vedtak om begrensing i 2. etasje.³⁰

Rutinene og prosedyrene som omhandlet *begrensing i 2. etasje* syntes å legge til rette for en mer omfattende bruk enn det ledelsen og ansatte sa de vurderte som hensiktsmessig. I samtaler under besøket kom det frem at dersom leiligheten skulle brukes måtte det være i svært akutte situasjoner

²⁹ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften), side 18.

³⁰ Fylkesmannen i Vest-Agder: Tilsynsrapport nr. 1/2015

eller dersom en ungdom var veldig ruset og ikke kunne være på eget rom eller i fellesområdene, og for så kort tid som mulig.

All begrensning i bevegelsesfriheten skal ha konkrete og individuelle begrunnelser, og skal ikke medføre at barnet isoleres.³¹

Furuly sine rutiner om begrensning i 2. etasje gav ingen beskrivelse av hvordan de ville sikre at en evt. begrensning ville bli gjennomført på en slik måte at ungdommen ikke isoleres fra resten av beboergruppen.

Bruk av isolasjon er regulert i rettighetsforskriftens § 14 *Tvang i akutte faresituasjoner*. Isolasjon beskrives i denne bestemmelsen som en situasjon der minst én av personalet alltid er til stede i rommet eller i naborom med ulåst dør. Vilklårene for å kunne benytte tvang etter § 14 *Tvang i akutte faresituasjoner* er meget strenge. Det må foreligge en akutt faresituasjon og tiltaket må være «uomgjengelig nødvendig» etter nødretts- og nødvergebetraktninger.³² Sivilombudsmannen understreker at ungdom ikke kan isoleres fra andre beboere, med mindre dette er begrunnet i en akutt faresituasjon og det fattes vedtak etter rettighetsforskriften § 14, 3. ledd.³³

Plassering i leiligheten i 2. etasje nevnes også som et mulig tiltak i andre rutiner, deriblant rutine for *Håndtering av ruset ungdom*. I denne rutinen omtales også begrensning i bevegelsesfriheten etter § 22 som «skjerming». Sivilombudsmannen vil her påpeke at «skjerming» ikke er et tiltak som er regulert i barnevernlovgivningen.

Anbefaling

- Institusjonen bør sikre at rutiner og praksis knyttet til begrensninger i bevegelsesfriheten fullt ut er i overensstemmelse med barns rettigheter og barnevernloven med forskrift.
- Institusjonen bør sikre at begrensninger i bevegelsesfriheten ikke gjennomføres på en slik måte at ungdommene isoleres.

6.4.5 PC/nettbrett og internett

Barn og unge som bor på institusjon skal så langt som mulig ha et liv tilsvarende andre barn og unge. Bruk av mobiltelefon, nettbrett og pc er en stor del av unges hverdag, og en viktig plattform for kommunikasjon og kilde til kunnskap og informasjon. Det er også en stor del av ungdoms skolehverdag. Hovedregelen er derfor at de skal kunne brukes fritt på lik linje med barn og unge

³¹ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften), side 32.

³² Ref. rettighetsforskriften § 14: Dersom det er uomgjengelig nødvendig for å avverge skade på person eller vesentlig skade på eiendom, kan det etter alminnelig nødretts- eller nødvergebetraktninger, jf straffelovens § 17 og § 18, anvendes nødvendig tvang. Jfr bestemmelsens tredje ledd: Dersom situasjonen gjør det nødvendig å isolere beboeren, jf. første ledd, skal minst en av personalet alltid være til stede i rommet eller i naborom med ulåst dør.

³³ Barne- og familiedepartementet (2000): *Henvendelse om bruk av «skjerming»*. Brev til Fylkesmannen i Oppland. I denne henvendelsen var også «skjerming» en praksis som innebar å isolere en beboer fra de øvrige beboerne ved institusjonen.

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kilde/bfd/prf/2005/0056/ddd/pdfv/225148-pixeditdoc7.pdf>

som ikke bor på institusjon.³⁴ I den grad det gis adgang til å begrense bruk av mobiltelefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler, reguleres dette i rettighetsforskriftens §§ 11 og 24. Begrensinger som gjøres, enten det er ut fra omsorgsansvar eller som et tvangsvedtak, skal være knyttet til en konkret situasjon eller mistanke.

En av de nyere rutineene som var blitt utarbeidet på Furuly omhandlet *internett og PC/nettbrett*. Rutineene la opp til en streng begrensning av ungdommens tilgang til egen pc/nettbrett og til internett. Det fremgikk blant annet at behandlingen på Furuly innebærer å begrense tilgangen til pc/nettbrett og internett. Av stedets rutine og husregler kom det frem at ungdommene som bor der har «rett til 1 internetttime per dag til lekse og forefallende behov. I tillegg har ungdommen mulighet til å kjøpe/bytte til seg 2 internettimer per deg, for opptjente poeng.» I etterkant av besøket oppgav ledelsen at reglene for internettbruk var blitt endret på bakgrunn av en klage til Fylkesmannen. I henhold til de nye reglene har ungdommene på Furuly nettilgang når de kommer fra skole/dagtilbud og frem til kl. 22.00 i ukedagene. I helgen har de tilgang fra morgenen til kveld (kl. 24).

«Mange situasjoner hvor det anvendes tvang overfor barn og unge som bor i barneverninstitusjoner oppleves krenkende og skremmende, og at de er et klart inngrep i den enkeltes personlige integritet. Dette gjelder spesielt i forbindelse med tvang i akutte faresituasjoner, men også kroppsvisitasjon, urinprøvetaking og begrensinger i adgangen til å bevege seg innenfor og utenfor institusjonens område oppleves som tap av frihet, selvbestemmelse og kontroll over eget liv. Beslaglegging av mobiltelefon og andre elektroniske kommunikasjonsmidler, eller betydelige begrensninger i bruken av slikt utstyr, oppleves også som et tap av selvbestemmelse og frihet.»

Ulset og Tjelflaat (2012): Tvang i barnevernsinstitusjoner – Ungdommens perspektiver. NTNU samfunnsforskning.

Sivilombudsmannen forutsetter at Furuly endrer sin rutinebeskrivelse til å være i tråd med gjeldende regelverk og institusjonens nye regler.

6.4.6 Kroppsvisitasjon

Visitasjon, spesielt i form av full avkledning, er et inngripende tiltak og kan ifølge den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD)³⁵ og den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT) resultere i menneskerettighetsbrudd.³⁶ Barnekonvensjonen understreker at ingen barn skal utsettes for vilkårlig eller ulovlig innblanding i sitt privatliv.³⁷

En visitering skal alltid gjennomføres av personale av samme kjønn. Videre understrekes det i internasjonale standarder at kroppsvisiteringer skal utføres av personale som har fått opplæring i *“how to carry out such a sensitive measure in a professional way, avoiding unnecessary intrusion and*

³⁴ Ref: Bufdir 2017-03-09. 56535-2/2015: Forespørsel om tolkning om reglene om tilgang til elektroniske kommunikasjonsmidler på barneverninstitusjon.

<https://www.bufdir.no/Bibliotek/RettsdataStartPage/Rettsdata/?grid=gBUFDIRz2D2017z2E03z2E09>

³⁵ Se bl.a. EMDs dommer i Valasinas v. Lithuania 24. juli 2001, klagenr. 44558/98; Lorse and others v. the Netherlands, 4. februar 2003, klagenr. 52750/99; Van der Ven v. the Netherlands, 4. februar 2003, klagenr. 50901/99.

³⁶ Se bl.a. CPTs besøk til Nederland 1997, [CPT/Inf (98) 15] side 32-33 avsnitt 67-69; til Slovakia 2000 [CPT/Inf (2001) 29] side 29, avsnitt 51; og til Storbritannia 1994 [CPT/Inf (96) 11] side 41, avsnitt 93

³⁷ Barnekonvensjonen artikkel 16.

touching".³⁸ Kunnskap, faste prosedyrer og trening er viktig for å sikre at kroppsvisitasjon bare blir gjennomført når vilkårene er oppfylt og at det blir gjennomført på en så skånsom måte som mulig.

Furuly hadde en egen rutine for kroppsvisitasjon der det fremgikk at ungdommen skal skifte til nytt tøy som på forhånd er undersøkt, og at ungdommen skal observeres når han/hun skifter.

Sivilombudsmannen har tidligere anbefalt at kroppsvisitasjoner gjennomføres slik at personen ikke må være helt naken, men kan ta av klærne i to trinn. På denne måten kan vedkommende få tilbake klærne til overkroppen før klærne til underkroppen må tas av. Dette er en praksis som tilrådes av Den europeiske torturforebyggingskomiteen.³⁹

³⁸ FNs standard minimumsregler for behandlingen av innsatte (Mandelareglene) regel 52 (1) og regel 76 (b), og FNs regler for behandling av kvinnelige innsatte og ikke-frihetsberøvende tiltak for kvinnelige lovbrøyttere (Bangkokreglene), regel 19.

³⁹ Se blant annet Sivilombudsmannens besøksrapporter til Bergen sentralarrest (rapport 1. juni 2016) og Vadsø fengsel (rapport 30. juni 2016). Se også CPTs besøk til Nederland 2011, (CPT/Inf (2012) 21], side 23, avsnitt 32. APT understreker også i sine retningslinjer at mindre inngripende metoder bør utvikles, se APT Detention monitoring tool: Body searches.

6.5 Forebygging av tvang

Inngripen i den personlige integriteten skal bare finne sted dersom det er strengt nødvendig og at andre fremgangsmåter alltid skal være forsøkt først. Dette innebærer at institusjonene må arbeide systematisk for å forebygge situasjoner som kan føre til tvang.⁴⁰

Alle barnevernsinstitusjoner har plikt til å forebygge bruk av tvang.⁴¹ Det er viktig med kontinuerlig fokus fra både ledelse og ansatte på å redusere og forebygge bruk av alle typer tvang.

På spørsmål om hvordan Furuly jobber for å forebygge bruk av tvang oppgav ledelsen at de selv opplever at fokuset på traumebevisst omsorg har hatt påvirkning på institusjonen og måten de jobber på. Stedet hadde i henhold til institusjonsplanen opplæring av Regionalt Ressurssenter for vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS) i Handlekraft i 2013.⁴² I henhold til opplæringsplan for 2017, gikk alle nyansatte gjennom grunnkurs i Handlekraft i november 2017. Det ble også oppgitt at Bufetat har opprettet et eget spisskompetansemiljø med opplæring i trygghet og sikkerhet, og at alle avdelingen ved Agder behandling ungdom skal gjennomgå opplæring.

Det er viktig at ungdommene selv får medvirke i forebygging av tvangsbruk.⁴³ Furuly hadde i sine rutiner at de ved inntak skulle snakke med ungdommene om vanskelige situasjoner og håndteringen av disse, som for eksempel: *Hvordan ønsker du at personalet skal være mot deg hvis du blir sinna?* Stedet hadde imidlertid ingen systematikk i hvordan denne informasjonen ungdom ga om slike forhold ble lagret og gjort tilgjengelig for alle ansatte.

Anbefaling

- Institusjonen bør sikre at viktig informasjon som kan bidra til forebygging av tvang systematiseres og gjøres tilgjengelig for alle ansatte.

⁴⁰ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

⁴¹ Rettighetsforskriften § 12.

⁴² Et kompetanseprogram om traumebevisst omsorg for ansatte i statlige og private barneverntiltak.

⁴³ Bufdir (2015): *Faglig veileder for akuttarbeidet i institusjon og beredskapshjem*.

6.6 Rett til å bli hørt og til å delta

Etter FNs barnekonvensjon artikkel 12 har barn rett til å gi uttrykk for sine synspunkter i alle forhold som vedrører barnet. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet. I denne rettigheten ligger også retten til ikke å uttale seg eller delta.

Menneskerettighetskomitéen har spesifisert at barn har rett til å bli hørt, direkte eller gjennom juridisk eller annen egnet bistand, i avgjørelser som gjelder berøvelse av deres frihet. Videre understrekes det at de prosedyrene som brukes, må være barnevennlige.⁴⁴

I tilsynsrapporten «Dei forsto meg ikkje» ble det trukket frem at mange barn opplever ikke å bli hørt, forstått og lyttet til, selv når de sier ifra om hva som er viktig for dem. Medvirkning betyr at barnets meninger skal høres og tas med i vurderingen av hva som er det beste for barnet. Det innebærer også å forklare barnet hva det er lagt vekt på dersom noe annet enn det barnet ønsker, er blitt bestemt. Dersom barn ikke får medvirke, og deres behov ikke blir oppfattet eller forstått, vil det ikke være mulig å gi riktig hjelp.

Tilsynsrapport 19. september 2016: «Dei forstod meg ikkje». Fylkesmennene i Hordaland, Rogaland og Troms.

I rettighetsforskriften § 7 legges det vekt på medbestemmelse i personlige spørsmål og i utformingen av institusjonens daglige liv og ved andre avgjørelser som berører beboerne. Det å få gi uttrykk for sitt syn og bli lyttet til, er grunnleggende for å ivareta egen integritet.⁴⁵

Furuly beskriver i sin institusjonsplan flere elementer de anser som viktige for ungdommenes individuelle medvirkning; informasjon, et individuelt tilrettelagt behandlingsopplegg, miljøterapeutiske samtaler og ukentlige ungdomssamtaler/behandlingsamtaler.

Det understrekes at medbestemmelse og medvirkning skal være sentrale elementer i de miljøterapeutiske samtaler og de ukentlige behandlingssamtaler. Det er ungdommenes særkontakter som har hovedansvaret for gjennomføring av samtaler, for utarbeidelse av ukeplan sammen med ungdommen, planlegging av fritid og permisjoner og annen oppfølging.⁴⁶

Sivilombudsmannen forutsetter at ungdommene på Furuly sikres medvirkning gjennom for eksempel deltagelse på alle møter om sin egen sak, mål, planer og tiltak som utarbeides for deres eget opphold på institusjonen, og skole og fritidsaktiviteter.⁴⁷

Det skal også avholdes ukentlige ungdomsmøter, der beboerne kan ta opp temaer som er viktige for dem. Her kan ungdommene i henhold til institusjonsplanen «inviteres med på eller selv ta initiativ til å få endret kan f.eks. handle om daglige rutiner, turer, husordensregler, mattilbudet og felles gjøremål som aktivitetstilbudet ved avdelingen.» Da det hadde vært svært få ungdommer på Furuly siden 2016 har Sivilombudsmannen ingen informasjon om hvordan disse møtene fungerer i praksis.

⁴⁴ FNs menneskerettighetskomité, generell kommentar nr. 35 (CCPR/C/GC/35, avsnitt 62).

⁴⁵ Rundskriv Q-19/2012 Retningslinjer til forskrift 15. november 2011 om rettigheter og bruk av tvang under opphold på barneverninstitusjon (rettighetsforskriften).

⁴⁶ Interne prosedyrer og rutiner Agder behandling ungdom, avdeling Furuly: *Særkontakt*, sept/okt 2015.

⁴⁷ Se Sivilombudsmannens besøksrapport Aleris Alta, kap. 12: <https://www.sivilombudsmannen.no/besoksrapporter/aleris-alta/>

Under besøket kom det også frem at de på Furuly har daglige «kaffemøter» der ungdom og ansatte sammen skal planlegge ettermiddag og kveld – dette gjelder for eksempel hva de skal se på TV og aktiviteter for helgen.

6.7 Skole/dagtilbud

Utdanning er grunnleggende for all utvikling. I henhold til internasjonale og nasjonale regler og retningslinjer har barn og unge som er på en barnevernsinstitusjon samme rett til skolegang som andre barn.⁴⁸ Det skal være et skoletilbud som er tilpasset den enkeltes behov og som kan følges videre etter at ungdommen ikke lengre er ved institusjonen. Havanareglene understreker at skolegangen i hovedsak bør foregå utenfor institusjonene, ved offentlige skoler.

Når barn og unge er plassert i barneverninstitusjon på grunnlag av et vedtak etter barnevernloven, er det fylkeskommunen der barneverninstitusjonen ligger som skal sørge for at retten til opplæring blir oppfylt. Dette følger av opplæringsloven § 13-2.⁴⁹ Furuly trakk både i sin institusjonsplan og rutinehåndbok frem skole som et av de viktigste prioriteringsområdene i behandlingen ved avdelingen.

Det kom imidlertid frem under besøket at det kunne ta tid før ungdommen på Furuly kom i gang med skole. Det ble oppgitt at institusjonen samarbeidet med nærskolen og med Skole for sosialmedisinske institusjoner (SMI-skolen) i Kristiansand, men at det kunne være vanskelig å få på plass et tilbud raskt. Blant annet opplevde institusjonene tidvis en treghet og vegring i skolesystemet for å ta imot ungdom fra Furuly. Sivilombudsmannen ser dette som svært uheldig, da barn og unge på institusjon har samme rettigheter til skolegang som alle andre. Furuly oppgav at de la til rette for aktiviteter og dagtilbud i påvente av skole.

Sivilombudsmannen viser her til Alta kommune og Finnmark fylkeskommune som har utarbeidet en samarbeidsavtale for å sikre at barn og unge plassert i barneverninstitusjoner til enhver tid får den opplæringen de har krav på.⁵⁰

Anbefaling

- Furuly bør, sammen med ansvarlige etater, sikre at barn og ungdom med rett til skolegang uten unødig opphold får tilbud om dette.

⁴⁸ FNs Barnekonvensjon artikkel 28, United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty (Havanareglene) avsnitt 38, Opplæringsloven §§ 2-1 og 3-1, Rettighetsforskriften § 1.

⁴⁹ Udir-6-2014: *Rett til opplæring i barnevern- og helseinstitusjoner, og i hjemme ved langvarig sykdom.*

⁵⁰ Sivilombudsmannen (2017): *Besøksrapport Alta ungdomssenter 26. – 29. september 2017.*

6.8 Trygg på jobb

Det kom frem under besøket at mange ansatte over en lang periode hadde følt seg utrygge og redde på jobb. Arbeidsgiver ble i denne perioden anbefalt fra tidligere avdelingsleder å sette inn tiltak for å gjenopprette et forsvarlig arbeidsmiljø i avdelingen, og bedriftshelsetjenesten ble satt inn. Enhetsleder for Agder ungdom behandling oppgir at det ble tatt grep fra regionledelsen og enhetsledelsen; antall plasser ved avdelingen ble redusert fra fire til tre og det ble gitt utvidede rammer for bruk av ekstra personell. De som ønsket det kunne får individuell oppfølging fra bedriftshelsetjenesten. Ansatte opplevde imidlertid å ikke få anerkjennelse for en krevende arbeidssituasjon som gikk over lang tid før den ble avviklet av stedes verneombud. De opplevde i liten grad opplevde å få støtte fra Bufetat, til tross for en rapport fra bedriftshelsetjenesten som konkluderte med at de ansatte ble utsatt for unødig psykisk belastning, og at de ansattes arbeidsmiljø ikke var fullt ut forsvarlig.

Konsekvensene av å oppleve vold og trusler kan være alvorlige. I tillegg til fysiske skader, opplever mange psykiske plager som angst, depresjon eller søvnproblemer. Redselen for å bli utsatt for vold og trusler kan være en belastning i seg selv. Vold og trusler kan få konsekvenser for arbeidsmiljøet i virksomheten og føre til mindre jobbegasjement, tap av kompetanse ved at folk slutter, samt høyere sykefravær.⁵¹ Sivilombudsmannen ønsker videre å spesielt peke på at utrygghet blant ansatte også vil kunne utgjøre en risiko for mer bruk av tvang.

Arbeidsgiver har ansvar for å sørge for at arbeidstakerne så langt det er mulig, beskyttes mot vold, trusler og uheldige belastninger. Arbeidsgiver har ansvar for å forebygge, håndtere og følge opp vold og trusler gjennom et kontinuerlig og systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid (HMS-arbeid).⁵²

⁵¹ Arbeidstilsynet: *Vold og trusler*. <https://www.arbeidstilsynet.no/tema/vold-og-trusler/>, (lesedato 9.mai 2018).

⁵² Arbeidstilsynet (2017): *Vold og trusler i forbindelse med arbeidet. Forebygging, håndtering og oppfølging*. <https://www.arbeidstilsynet.no/contentassets/0cbb3bc6069a4008a3e4873900177c2f/veileder---vold-og-trusler-i-forbindelse-med-arbeidet.pdf>, (lesedato 9.mai 2018).

Besøksadresse: Akersgata 8, Oslo
Postadresse: Postboks 3 Sentrum, 0101 Oslo
Telefon: 22 82 85 00
Grønt nummer: 800 80 039
Telefaks: 22 82 85 11
Epost: postmottak@sivilombudsmannen.no
www.sivilombudsmannen.no

